

Stödinsatser i utbildningen

– om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd

Skolverket

Stödinsatser i utbildningen

– om ledning och stimulans, extra anpassningar och särskilt stöd

Beställningsuppgifter:
Fritzes kundservice
106 47 Stockholm
Telefon: 08-690 95 76
Telefax: 08-690 95 50
E-post: skolverket@fritzes.se

Beställningsnr: 14:1424
ISBN: 978-91-7559-131-5

Omslagsfoto: Lars Elwin
Illustrationer: Tobias Flygar

Grafisk produktion: Typisk Form designbyrå
Upplaga: 50 000
Tryck: Lenanders Grafiska AB, 2014

Innehåll

7 Syfte med stödmaterialet

8 Hur begrepp och uttryck används i materialet

10 Främja en god lärmiljö för att förebygga svårigheter

- 10 Kunskap om elevernas behov
- 12 Motverka funktionsnedsättningens konsekvenser
- 12 Skapa förutsättningar
- 14 Planera undervisningsprocessen
- 15 Samverka med elev och vårdnadshavare
- 16 Rektorns förhållningssätt

20 Arbete med extra anpassningar

- 20 Uppmärksamma och identifiera behov
- 23 Olika former av extra anpassningar
- 26 Dokumentation av extra anpassningar
- 28 Dokumentation – hur kan den se ut?
- 30 Följa upp och utvärdera extra anpassningar – hur då?

32 Utreda behov av särskilt stöd

- 34 Vad är målet med en utredning?
- 34 Samråda med den samlade elevhälsan
- 36 Andra gjorda utredningar
- 37 Kartläggning av elevens skolsituation
- 37 Arbetsgång – kartläggning
- 44 Pedagogisk bedömning av elevens behov
- 44 Arbetsgång – pedagogisk bedömning
- 47 Indikationer på annan skolform?

48 Ge särskilt stöd

- 48 Olika former av särskilt stöd
- 50Handledning till blankett för åtgärdsprogram
- 53 Följa upp och utvärdera åtgärdsprogram

56 När frågan om annan skolform väcks

58 Referenser

Bilagor

- 60 Blankettexempel: Omdömen för respektive skolform samt för den framåtsyftande planeringen
- 61 Blankettexempel: Utredning och pedagogisk bedömning samt för åtgärdsprogram

Förord

Stödmaterialet riktar sig till lärare, övrig skolpersonal och rektorer i förskoleklass, fritidshem, de obligatoriska skolformerna grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan samt gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Det har tillkommit för att underlätta arbetet med stödinsatser och åtgärdsprogram.

Huvudförfattare till detta stödmaterial är Gudrun Löwendahl-Björkman, expert, samt Helena Carlsson och Marianne Nyhlén, undervisningsråd på Skolverket.

En referensgrupp bestående av representanter från Skolinspektionen, Specialpedagogiska skolmyndigheten och Skolverket har medverkat i framtagandet av stödmaterialet. En grupp specialpedagoger och en skolpsykolog har också bidragit med synpunkter, framför allt i arbetet med elevexemplen.

Det är Skolverkets förhoppning om att det här stödmaterialet ska fungera som en god hjälp i skolans arbete med att stödja elevernas utveckling i riktning mot utbildningens mål.

Stockholm i december 2014

Kjell Hedwall
Avdelningschef

Marianne Nyhlén
Undervisningsråd

Syftet med stödmaterialet

Syftet med stödmaterialet är att vägleda rektorer, lärare och övrig skolpersonal i arbetet med olika former av stödinsatser när en elev inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen, eller mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Utöver den ledning och stimulans som alla elever behöver och har rätt att få i sitt lärande finns

- stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen, och
- särskilt stöd.

Stödmaterialet har utarbetats för att underlätta för skolan att uppfylla författningarnas krav. I materialet ges exempel på extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram som verktyg för lärarnas arbete. Stödmaterialet ger exempel på hur dokumentation av extra anpassningar och hur en utredning kan se ut, där kartläggning och pedagogisk bedömning ingår. Elevexemplet som ges i materialet är just bara ett exempel som hämtats från grundskolan. Exemplet är dock tänkt att kunna överföras till alla verksamheter som stödmaterialet vänder sig till. I materialet finns också frågor att reflektera över som stöd för ett kollegialt lärande.

Stödmaterialet är en konkretisering av Skolverkets allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram.¹

1. Se Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

Hur begrepp och uttryck används i materialet

UPPMÄRKSAMMA TECKEN

Uttrycket *uppmärksamma tecken* avser i detta stödmaterial alla de olika sätt som det kan framgå att en elev riskerar att inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. En bedömning av en elevs kunskaper tar sin utgångspunkt i elevens arbetsprestationer och lärarens tolkning av dessa. Det omfattar alla de olika kunskapsbedömningar som görs för att kartlägga och värdera kunskaper.

EXTRA ANPASSNINGAR

I stödmaterialiet används uttrycket *extra anpassningar*. Det är en förkortning för uttrycket *stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen* och används för att underlätta läsbarheten.

INTENSIFIERA EXTRA ANPASSNINGAR

Med *intensifiera extra anpassningar* avses i det här stödmaterialiet att läraren och övrig skolpersonal förändrar de tidigare bestämda stödinsatserna så att de ytterligare anpassas efter elevens behov. Det kan handla om att öka omfattningen av och takten i stödinsatsen. Elevhälsans insatser förstärks normalt också i detta arbete liksom att skolan gör tätare uppföljningar för att kunna förvissa sig om att de extra anpassningarna ger önskvärt resultat. De extra anpassningarna anpassas därmed ytterligare till elevens behov.

PEDAGOGISK BEDÖMNING

Med *pedagogisk bedömning* avses bedömning som har ett pedagogiskt fokus och där tyngdpunkten ligger på hur skolan kan utforma och anpassa lärmiljöerna, undervisningens innehåll och metoderna för att skapa förutsättningar för den enskilda eleven samt stimulera elevens kunskapsutveckling. En pedagogisk bedömning bygger på det som kommit fram i en kartläggning av en elevs svårigheter och skolsituation.

SKOLA

Ordet *skola* syftar i materialet på förskoleklassen, fritidshemmet, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Ordet används för att beteckna såväl skolan generellt som en enskild skola.

LÄRARE OCH ÖVRIG SKOLPERSONAL

Uttrycket *lärare och övrig skolpersonal* syftar i materialet på lärare, förskollärare, fritidspedagoger och alla andra lärarkategorier samt annan skolpersonal som arbetar i förskoleklassen, fritidshemmet, grundskolan, grundsärskolan, specialskolan, sameskolan, gymnasieskolan och gymnasiesärskolan.

Främja en god lärmiljö för att förebygga svårigheter

Av skollagen framgår att alla barn och elever ska ges den ledning och stimulans som de behöver i sitt lärande och sin personliga utveckling för att de utifrån sina egna förutsättningar ska kunna utvecklas så långt som möjligt. Elever som lätt når de kunskapskrav som minst ska uppnås ska även ges ledning och stimulans för att kunna nå längre i sin kunskapsutveckling.²

Kunskap om elevernas behov

Alla elever är olika och har olika erfarenheter, intressen och behov. Det är viktigt att läraren skaffar sig kunskap om varje elev för att kunna ta hänsyn till elevernas olika förutsättningar och behov i utbildningen. Skolan har ett särskilt ansvar för de elever som av olika anledningar har svårigheter att nå målen för utbildningen.³ Det gäller såväl i undervisningen som i andra lärmiljöer, till exempel rastaktiviteter, praktik och arbetsplatsförlagt lärande (apl).

Nyanlända elever har mycket varierande bakgrund, erfarenheter och olika mycket kunskaper i skolämnen när de börjar i den svenska skolan.⁴ Det är viktigt att skolan tar reda på vilka kunskaper eleverna har för att kunna avgöra deras behov.

När det gäller elever med utländsk bakgrund, som inte räknas som nyanlända, men som uppvisar språkliga begränsningar i svenska eller där missförstånd av kulturell art kan ske, ställs samma krav på läraren som i mötet med nyanlända elever. Lärarna behöver kunna avgöra om elevens eventuella behov av stöd beror på bristande kunskaper i svenska eller på något annat för att kunna anpassa undervisningen efter vars och ens behov. Undervisningen ska med andra ord möta alla elever.

2. 3 kap. 3 § skollagen (2010:800).

3. Läroplaner för grundskolan och motsvarande skolformer, samt för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan, avsnitt 1 *Skolans värdegrund och uppdrag*.

4. Med nyanländ ska avses den som har varit bosatt utomlands och som numera är bosatt här i landet eller ska anses bosatt här och som har påbörjat sin utbildning här efter höstterminens start det kalenderår då han eller hon fyller sju år. En elev ska inte anses vara nyanländ efter fyra års skolgång i landet. Ur Lagrådsremiss *Utbildning för nyanlända elever – mottagande och skolgång*, daterad 2014-09-11, där det föreslås att denna definition ska införas i skollagen.

Motverka funktionsnedsättningens konsekvenser

Skolan ska sträva efter att uppväga skillnader i elevernas förutsättningar. För elever med olika funktionsnedsättningar gäller det att undervisningen motverkar funktionsnedsättningens konsekvenser.⁵ Att motverka funktionsnedsättningens konsekvenser innebär att läraren tar hänsyn till elevers olika behov i alla lärmiljöer och i hela undervisningsprocessen, det vill säga vid planering, genomförande, kunskapsbedömning och betygssättning, uppföljning och dokumentation. För en elev med exempelvis en synnedsättning kan skolan behöva anpassa lokalernas belysning och elevens placering i rummet. Om det i klassen finns en elev som är rullstolsburen kan läraren behöva anpassa rörelseuppgifterna så att alla elever kan genomföra dem för att eleven inte ska exkluderas eller missgynnas vare sig i undervisningen eller i en bedömningssituation. Elever i exempelvis läs- och skrivsvårigheter kan behöva kompensatoriska hjälpmedel i flera eller i alla ämnen och inte enbart i några få. Alla elever ska ges möjlighet att nå så långt som möjligt, vilket innebär att även kunna nå de högre betygsstegen.

Elever med funktionsnedsättning, till exempel autismspektrumtillstånd (AST) är ingen homogen grupp.⁶ Därmed kan inget enskilt undervisningsupplägg möta behoven hos alla inom denna grupp. Stöd i alla undervisningssituationer behöver baseras på den enskilda elevens behov. Vanliga komponenter att ta hänsyn till skulle kunna vara

- struktur av miljö, tid och aktiviteter
- elevens styrkor, till exempel de visuella
- elevens självinitierade kommunikation, samt
- elevens specialintressen.

Skapa förutsättningar

Det kan vara en utmaning för skolan att tillgodose alla elevers behov inom ramen för den ordinarie undervisningen. För att lyckas med detta kan lärare och rektorer

5. 3 kap. 3 § skollagen.

6. Begreppet autismspektrumtillstånd (AST) är ett samlingsnamn för flera olika tillstånd med gemensamma begränsningar inom de tre områdena social interaktion, kommunikation och föreställningsförmåga. Autismspektrumet omfattar diagnoserna autism, Aspergers syndrom, atypisk autism och desintegrativ störning. Hämtad 2014-07-10 från <http://www.autism.se/content1.asp?nodeid=19410>.

behöva få möjlighet att fördjupa sina kunskaper inom områdena extra anpassningar och särskilt stöd. Huvudmannen ska se till att personalen på skolenheterna ges möjligheter till kompetensutveckling.⁷ Rektorn har ansvar för att personalen får den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter.⁸ Det är också viktigt att rektorn tar tillvara den specialpedagogiska kompetensen och den samlade elevhälsans kompetens i ett tidigt skede för att stödja lärarnas arbete med att ge alla elever den ledning och stimulans de behöver i sitt lärande och för att undanröja hinder i olika lärmiljöer.

Rektorn behöver också se till att det både finns förutsättningar och rutiner för samarbetet med den samlade elevhälsan och att organisera den så att elevernas behov kan tillgodoses. Elevhälsan har ett uppdrag att huvudsakligen arbeta förebyggande och hälsofrämjande.⁹ Det arbetet underlättas om elevhälsan finns nära verksamheten, det vill säga är tillgänglig både för personal och elever. Om den enskilda läraren på egen hand ska försöka lösa komplexa undervisningssituationer under en lång tid kan det innebära en risk att problemen förvärras. I och med att stödinsatser hanteras tidigt med stöd av elevhälsan kan svårigheter i stället förebyggas.

Skolans specialpedagogiska kompetens och exempelvis vilka digitala lärverktyg som finns tillgängliga på skolan för samtliga elever har betydelse för vad som utgör stöd eller inte i den ordinarie undervisningen. Av skollagen framgår det tydligt att det ska finnas personal med sådan kompetens att elevernas behov av specialpedagogiska insatser kan tillgodoses.¹⁰ Skolan behöver därmed ha beredskap för att möta varje elev individuellt, oavsett vilket stöd han eller hon är i behov av.

Hur rektorn väljer att organisera och samordna skolpersonalens kompetenser påverkar lärmiljön. Likaså är skolans val av organisation, resursfördelning och arbetssätt faktorer som påverkar var gränsen går mellan det stöd som alla elever behöver och extra anpassningar.

Lärarnas kompetens och förståelse för vilken betydelse olika anpassningar har för elevernas utveckling och hur man kan kompensera för funktionsnedsättningar i undervisningen, påverkar också var gränsen mellan stöd och extra anpassningar går. Hur närvarande personalen är i hela skolmiljön, i korridorer, uppehållsrum,

7. 2 kap. 34 § skollagen.

8. Läroplaner för grundskolan och motsvarande skolformer, avsnitt 2.8, Läroplan för gymnasieskolan, avsnitt 2.6. Läroplan för gymnasiesärskolan, avsnitt 2.6.

9. Se vidare Skolverkets *Mer om... Tydligare krav på elevhälsan* och Skolverket 2013, *Elevhälsans uppdrag – främja, förebygga och stödja elevens utveckling mot målen*. Se även 2 kap. 25 § skollagen.

10. 2 kap. 25 § skollagen.

grupprum, omklädningsrum och så vidare spelar roll också för hur den psykosociala arbetsmiljön med trivsel och studiero upplevs.

Anpassningar behöver ofta genomgå hela skolsituationen och inte enbart ske vid vissa tillfällen, situationer eller platser. Hur den fysiska miljön är anpassad, till exempel att den är fri från störande ljud kan vara en förutsättning av betydelse för lärmiljön. Att skapa en god lärmiljö för alla elever börjar därför redan i planeringen.

Planera undervisningsprocessen

Vid planeringen av undervisningen behöver läraren väga in hur den ska anpassas i förhållande till elevernas behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande.¹¹ Det gäller såväl den ledning och stimulans, det vill säga det stöd som alla elever ska ha, som i arbetet med extra anpassningar, för att samtliga elever ska kunna tillgoda sig undervisningen.

Varje elev behöver vara trygg med svaren på följande frågor:

- Var ska jag vara?
- Vem ska jag vara med?
- Vad ska jag göra?
- Vad ska jag lära?
- Hur ska jag göra?
- När ska jag göra det?
- Hur länge ska jag göra det?
- Vad ska jag göra sen?

För att bedömning ska bli en del av undervisningen konkretiserar läraren kunskapskraven i förhållande till det kunskapsinnehåll som har valts. Kunskapskraven behöver konkretiseras så att eleverna förstår innebörden av formuleringarna. Konkretiseringarna behövs när läraren pratar med eleverna om vad de förväntas lära sig eller visar vad de ska göra för att bland annat förbättra sina resultat. De behövs också när

11. Skolverket 2011, *Allmänna råd för planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*.

läraren utformar uppgifter i undervisningen för att kunna avgöra med vilken kvalitet eleven till exempel för resonemang. I det arbetet är det viktigt att läraren anpassar bedömningsituationerna för att ge alla elever möjlighet att visa vad de kan. Det går inte att kräva att alla elever ska göra på samma sätt. Bedömningsformerna kommer att se olika ut beroende på den enskilda elevens behov och förutsättningar.

När det gäller en för läraren ny elev behöver läraren få information från de lärare som tidigare har arbetat med eleven.¹²

Skolan behöver ta reda på hur undervisningen bör vara anpassad för att en nyanländ elev ska kunna lära sig på bästa sätt. Skolinspektionens kvalitetsgranskning visar på vikten av att tidigt göra en ordentlig kartläggning av nyanlända elevers kunskaper och erfarenheter för att skapa en god utbildning för dem.¹³ Det är viktigt att kartläggningen sprids till alla lärare som ska undervisa eleven för att alla berörda ska kunna använda den vid planeringen av sin undervisning och anpassningen av densamma. Språkinläring sker i alla ämnen och alla lärare behöver ge sitt bidrag till den. Rektorn behöver därmed ha beredskap för att skapa olika stödinsatser, till exempel för de nyanlända elever som är i behov av studiehandledning på modersmålet.

Samverka med elev och vårdnadshavare

Lärarens samverkan med eleven och dess vårdnadshavare har betydelse för skolgången. Lärarens fortlöpande återkoppling i undervisningen och elevens egna reflektioner över sitt lärande har också betydelse. Enligt skollagen ska läraren fortlöpande informera eleven och elevens vårdnadshavare om elevens utveckling.¹⁴ Eleven ska dessutom ha möjlighet att uttrycka sina åsikter i alla frågor som rör honom eller henne. Det omfattar även olika stödinsatser. Elevens åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till elevens ålder och mognad.¹⁵

Det är betydelsefullt att lärare och övrig skolpersonal informerar och samverkar med eleven och elevens vårdnadshavare även vid stödinsatser som skolan inte fattar några formella beslut kring.

12. Se Skolverket 2014, *Övergångar inom och mellan skolor och skolformer*.

13. Skolinspektionens rapport 2014:03.

14. 3 kap. 4 § skollagen.

15. 1 kap. 10 § skollagen.

Rektorns förhållningssätt

I skollagen anges att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet.¹⁶ Vetenskaplig grund förutsätter ett vetenskapligt förhållningssätt, det vill säga ett utforskande förhållningssätt. I ett sådant förhållningssätt uppmärksammar rektorn bland annat vad vetenskap och beprövad erfarenhet säger som vägledning för sina beslut. Det kan gälla såväl valet av arbetsformer som hur resurser fördelas för att skapa gynnsamma förutsättningar för elevernas lärande. Fem faktorer har visat sig kunna ge stor effekt på elevers lärande om dessa som en helhet fungerar väl:¹⁷

GOTT PEDAGOGISKT LEDARSKAP

Den typ av ledarskap rektorn bedriver påverkar elevernas resultat.

TILLITSFULLT LÄRANDEKLIMAT

Ett förhållningssätt som kännetecknas av en kombination av fokus på både omsorg och lärande. Respekt och förtroende är viktiga hörnpelare. Fel och misstag ses av alla som ett tillfälle till lärande.

KOLLEGIALT LÄRANDE

Ett strukturerat och återkommande samarbete på skolan där kritiska delar och olikheter lyfts i diskussioner för att alla ska kunna tillägna sig kunskaper. Återkoppling är ett centralt inslag.

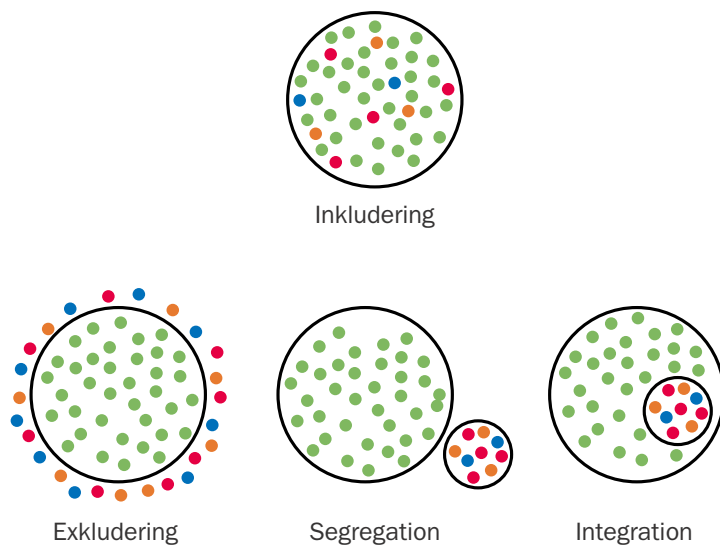
INKLUDERANDE ARBETSSÄTT

Inkludering är ett förhållningssätt där den naturliga variationen i en grupp ses som en tillgång och en källa till lärande.¹⁸ Verksamheten anpassas därefter, så att elevers olika behov tillfredsställs. Detta förhållningssätt skiljer sig från till exempel integration. Innebörden i det begreppet har mer kommit att innebära enbart en fysisk placering av en elev in i ett befintligt system, det vill säga verksamheten är inte anpassad till eleven.

16. 1 kap. 5 § skollagen.

17. Se Skolverket 2013, *Forskning för klassrummet. Vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet i praktiken*.

18. Nilholm, C. (2012). *Barn och elever i svårigheter – en pedagogisk utmaning*.

FORMATIV BEDÖMNING

Formativ bedömning är en bedömning av undervisningen. Här kartlägger och synliggör läraren för sig själv och för eleven var eleven befinner sig i sitt lärande. Sedan anpassar läraren undervisningen för att matcha elevgruppen mer effektivt.

Det systematiska kvalitetsarbetet är en hjälp i rektorns arbete med att förebygga svårigheter och att främja elevers lärande.¹⁹ I kvalitetsarbetet granskar rektor skolans eget arbetssätt, underlag och resultat i avsikt att utveckla skolans arbete och ge alla elever det stöd de har behov av i sitt lärande. Utifrån analysarbetet identifierar rektor utvecklingsområden för att de nationella målen ska nås. Ett exempel på ett sådant utvecklingsområde kan vara hur den samlade elevhälsans verksamhet på skolan utformas så att den inte uppfattas som en parallellorganisation utan som en verklig del i skolans helhet. Rätten till stöd innefattar också insatser från skolkurator, skolpsykolog, skolsköterska och skolläkare utöver det stöd som ligger inom lärarnas, speciallärarnas eller specialpedagogernas kunskapsområden.

19. 4 kap. 4 § skollagen.

Se även Skolverket 2012, *Allmänna råd med kommentarer om systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*.

Här är några viktiga frågor för rektorn att fundera över i den egna vardagen:

- Vad är det lärarna gör? Vad fungerar för vem och i vilka sammanhang?
- Vilka diskussioner har bidragit till nya sätt att betrakta vår verksamhet?
- Förändring kräver reflektion – tid att tänka. Vilka strukturer skapar jag som rektor för att ge förutsättningar för en sådan reflektion?
- Hur använder vi oss av eleverna som resurs i arbetet med att utveckla skolans arbete med stödinsatser?
- Vilken effekt har våra förändrade handlingar haft? Hur sprider vi våra erfarenheter och lärdomar?

Kärnfrågan för rektorn kan vara: ”Vad måste vi på skolan lära oss för att alla våra elever ska nå så långt som möjligt i sitt lärande och sin utveckling?”

Arbete med extra anpassningar

Skolan ska skyndsamt ge stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen om det framkommer att en elev riskerar att inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.²⁰ Skolan behöver inte fatta något formellt beslut för att sätta in dessa extra anpassningar. I detta kapitel beskrivs vad extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen kan innebära.

Uppmärksamma och identifiera behov

När någon uppmärksammar tecken på att en elev riskerar att inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås, behöver lärarna skaffa sig kunskap om hur väl undervisningen har tillgodosett elevens behov. Detta omfattar alla ämnen eller ämnesområden som eleven får undervisning i eller de kurser som eleven läser. Lärarna behöver förstå varför eleven har svårigheter i skolsituationen för att kunna bedöma vilka elevens behov är, samt ta ställning till vilka extra anpassningar som bäst kommer att gynna eleven.

Skolan kan gå tillväga på olika sätt för att identifiera vilka behov eleven har. Hur skolan samlar in informationen påverkas bland annat av antalet ämnen och kurser, vilka bedömningsunderlag som finns, vilka delar av kunskapskraven som är aktuella, antalet lärare som är berörda och samarbetet med den samlade elevhälsan. Det är till exempel viktigt att skolan har rutiner för att snabbt uppmärksamma om en elev är i behov av extra anpassningar vid korta kurser inom gymnasieskolan, då kursen kanske avslutas redan efter en termin. Initialt kan läraren utgå från den samlade bedömningen av elevens kunskapsutveckling i relation till kunskapskraven. En sådan samlad bedömning görs minst en gång per termin inför utvecklingssamtalet.²¹ Därefter kan det vara betydelsefullt att analysera i vilken utsträckning undervisningen har utformats och anpassats för att ge eleven möjlighet att utvecklas så långt som möjligt. I analysen ingår också en värdering av hur väl kunskapskra-

20. 3 kap. 5a § skollagen.

21. Skolverket 2013, *Allmänna råd om utvecklingssamtalet och den skriftliga individuella utvecklingsplanen*.

ven har konkretiserats för att eleven ska kunna förstå de bedömningar som läraren gör i undervisningen. Allt för att klargöra vad som har fungerat väl, men också vad som kan behöva förbättras. Det är också viktigt att väga in elevens åsikter om vad som har fungerat väl i undervisningen, samt vilka arbetsformer och arbetssätt som eleven menar kan behöva förändras. Slutligen gör de lärare som varit inblandade en bedömning av vilket stöd i form av extra anpassningar som eleven kan vara i behov av. I de fall elevhälsan har varit med deltar även de i bedömningen.

Arbetet med att identifiera elevens behov kan med fördel göras som en form av kollegialt lärande inom arbetslaget eller lärarkollegiet. Då kan det tydligare framträda om det är vissa mer generella förmågor som finns i flera ämnen där eleven kan vara i behov av extra anpassningar.

Nedan ges exempel på frågor som kan användas för att identifiera vilka behov eleven har och för att förstå vilka extra anpassningar som skolan behöver göra.

- Hur ser elevens utveckling ut i relation till kunskapskraven? Vilka delar av kunskapskraven har redan nåtts och vilka är eleven på väg att nå? Vilka delar av kunskapskraven befaras eleven ha svårt att nå?
- Var, när och hur uppträder svårigheterna?
- Hur har undervisningen utformats och anpassats för att ge bra förutsättningar för eleven att utveckla förmågorna och kunna visa de aktuella kunskaperna? På vilket sätt har elevens intressen och erfarenheter haft inflytande på undervisningen?
- Hur tänker eleven om de kunskapskrav som har konkretiserats, om undervisningen och om redovisningsformerna?
- Vilka extra anpassningar behövs för att eleven ska kunna nå de aktuella kunskapskraven? Vilka anpassningar föreslår eleven?
- Behöver läraren stöd och ytterligare kunskap för att kunna genomföra dessa anpassningar? I sådana fall i vilken form och om vad?

I den specialpedagogiska kompetensen ingår att ha en kännedom om olika extra anpassningar som kan göra undervisningen mer tillgänglig för eleverna. Tillsammans med lärarnas specifika ämneskunskaper – det kan handla om vad som brukar vara kritiska punkter i lärandet inom olika ämnesområden – kan lärarna gemensamt komma fram till de extra anpassningar som bäst gynnar elevens lärande.

Reflektionsfrågor

1. Hur uppmärksammar vi elever som inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanens andra del eller de kunskapskrav som minst ska uppnås?
2. Vilka rutiner har vi som säkerställer att lärare och övrig skolpersonal liksom handledare på arbetsplatser uppmärksammar tecken på att en elev riskerar att inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås?
3. Vilka rutiner har vi för att hinna sätta in extra anpassningar tidigt under en 50-poängskurs inom gymnasieskolan?
4. Hur kommunicerar vi med en arbetsplats, där arbetsplatsförlagt lärande sker, om elevens eventuella behov av extra anpassningar?
5. Hur arbetar vi för att de nyanlända eleverna så snabbt som möjligt ska
 - få sin undervisning inom ramen för ordinarie undervisningsgrupp?
 - kunna gå vidare i gymnasieskolan eller till annan utbildning?

Olika former av extra anpassningar

Stöd i form av extra anpassningar inom ramen för den ordinarie undervisningen är olika sätt att göra undervisningen mer tillgänglig.²² Det kan handla om anpassningar för att hjälpa eleven att *planera och strukturera sina studier*. Det kan också handla om att eleven får stöd på något av dessa sätt:

ETT SÄRSKILT SCHEMA ÖVER SKOLDAGEN

Schemat kan till exempel beskrivas med bilder och med korta och tydligt avgränsade uppgifter och aktiviteter som prickas av varefter de blir färdiga.

22. Prop. 2013/14:160 *Tid för undervisning – lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram*, sidan 21.

ETT UNDERVISNINGSMOMÅDE FÖRKLARAT PÅ ANNAT SÄTT

Området kan behöva förklaras med visuellt stöd eller konkreta begrepp, tydligt kopplat till elevnära situationer och till elevens erfarenheter. Området kan också förklaras genom film, studiebesök, dramaövningar eller genom att eleverna först får pröva att lösa olika uppgifter på något annat praktiskt sätt. Området kan också behöva förklaras på elevens modersmål eller via tecken som stöd.²³ Elever kan också behöva ha en förståelse innan arbetet med undervisningsområdet börjar.

EXTRA TYDLIGA INSTRUKTIONER

Elever kan behöva få kortfattade instruktioner med bekanta ord via flera sinnen; muntligt, skriftligt i numrerade punkter, via bildstöd eller tecken. Det kan också handla om att instruktionerna upprepas individuellt eller i en mindre elevgrupp där ord- och talhastigheten anpassas. Då förklaras även svåra och obekanta ord.

STÖD ATT SÄTTA IGÅNG ARBETET

När skolarbetet påbörjas kan läraren behöva förvissa sig om att eleven förstår vad som förväntas av honom eller henne. Läraren kan då fråga vad eleven ska börja med att göra. Det kan också vara en hjälp för eleven att få frågan "Hur långt tror du att du har kommit om 15 minuter?" Läraren ser till att målet är realistiskt för att vara säker på att eleven kommer att kunna lyckas. Denne sätter kanske därefter på en timer och stannar hos eleven för att se till att eleven kommer igång. Efter en stund återkommer läraren för att ge eleven en kort återkoppling. Vid behov upprepas momenten.

HJÄLP ATT FÖRSTÅ TEXTER

Text kan behöva förklaras på elevens modersmål alternativt att eleven får texten uppläst exempelvis via talsyntes. Elever kan också få stöd att förstå texter via bilder och genom att ha tillgång till digitala synonymlexikon. Att läraren samtalar med eleverna om textens innehåll kan vara till hjälp för en del elever liksom att få obekanta ord förklarade och konkretiserade.

23. Till exempel TAKK som är ett kommunikationssätt för hörande personer med försenad eller avvikande språkutveckling. Hämtad 2014-07-10 från <http://www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Sprak-och-kommunikation/Alternativ-och-kompletterande-kommunikation/Manuell-och-kroppsnara-AKK/Tecken-som-AKK/>.

DIGITAL TEKNIK MED ANPASSADE PROGRAMVAROR

Interaktiva tavlor kan göra genomgångar och redovisningar mer flexibla, innehålla fler visuella inslag och därmed öka elevernas delaktighet, motivation och koncentration. Bärbara datorer, lärplattor och smartphones är exempel på sådan teknik. Genom inlästa böcker, muntliga och skriftliga minnesstödsfunktioner, kalender, talsyntes och via tal-till-text-funktion, samt översättnings- och rättstavningsprogram kan de underlätta och förbättra elevers resultat. Det finns många program som effektivt och lustfyllt kan användas för olika former av färdighetsträning. Kamerafunktionen kan till exempel användas för att filma eller fotografera genomgångar, instruktioner och anteckningar som stöd i lärandet.

ANPASSADE LÄROMEDEL

Läromedlen passar olika bra för olika elever. Vissa elever kan behöva en tydligare och mer strukturerad layout för att kunna orientera sig i läromedlet. Andra kan vara i behov av att läromedlet är inläst, att informationen är begränsad, på lätt svenska, med fler bilder och på en kunskapsmässigt lättare nivå. En del elever kan behöva ha allt samlat på en bärbar dator eller på en lärplatta.

UTRUSTNING

Det finns olika typer av utrustning som kan hjälpa elever. Tidshjälpmedel kan vara ett bra stöd i att ge elever en känsla för hur lång tid som har passerat, exempelvis genom ett timglas eller en digital timstock. Det kan också vara i form av en klocka på lärplattan som visuellt visar den tid som finns till förfogande och också hur lång tid som redan har använts. På mobiltelefoner och smartphones kan elever ställa in tider som ska hållas och också skriva in meddelanden om var de ska vara vid olika tidpunkter.

EXTRA FÄRDIGHETSTRÄNING

Elever kan behöva träna vissa moment oftare, under längre tid eller på andra sätt än klasskamraterna. Detta kan göras i form av olika schemalagda läsgrupper, språk- eller matematikverkstäder. För elever i grundskolan kan till exempel utomhusmatematik innebära verklighetsnära matematik som att använda olika räknesätt och enheter vid vardagsinköp. För elever i gymnasieskolans högskoleförberedande program kan det handla om att arbeta med matematik tillsammans med mentorer från en högskola eller med äldre gymnasieelever. Elever på gymnasieskolans yrkesprogram kan läsa matematik i kombination med ett yrkesämne. Elever på dessa

program kan även behöva träna vissa färdighetsmoment mer, vilket kan organiseras i form av ytterligare övningstid.

ENSTAKA SPECIALPEDAGOGISKA INSATSER

Elever kan behöva stöd av speciallärare eller specialpedagog under en begränsad period, till exempel några lektioner i veckan under några månader. Det kan gälla färdighetsträning, till exempel att intensivträna läsning, skrivande eller räkning. Det kan också handla om att hjälpa elever att hitta fungerande strategier för att kunna fokusera bättre eller att lära sig hantera en särskild studieteknik.

Reflektionsfrågor

1. Vilka olika former av extra anpassningar har vi utvecklat för att eleverna ska klara undervisningen?
2. Hur arbetar vi för att uppmuntra de elever som inte tror att de kan?
3. Ge exempel på hur vi på vår skola eller handledare på en arbetsplats (för gymnasieelever) kan stödja en elev med funktionsnedsättning.
4. Vilken kompetensutveckling har lärare och övrig skolpersonal på vår skola, samt handledare på arbetsplatser behov av när det gäller extra anpassningar och olika funktionsnedsättningar?

Dokumentation av extra anpassningar

Det finns inget uttalat krav i skollagen om att fatta något formellt beslut om stöd i form av extra anpassningar. Av skollagen framgår det däremot att eleven och vårdnadshavaren fortlöpande ska informeras om elevens utveckling.²⁴ Lärare kan använda sig av befintlig dokumentation som återspeglar elevens kunskaper i detta arbete.

24. 3 kap. 4 § skollagen.

Läraren dokumenterar de extra anpassningar som skolan genomför i den skriftliga individuella utvecklingsplanen i de skolformer och årskurser där sådan ska upprättas.²⁵ Det finns inget som hindrar att lärare upprättar skriftliga individuella utvecklingsplaner i fler fall än det som anges i skollagen, till exempel i de årskurser där betyg förekommer och om det finns skäl att dokumentera det stöd som ges i form av extra anpassningar.²⁶ Det finns inget krav på dokumentation av extra anpassningar inom gymnasieskolan.

Dokumentation bidrar till att säkra skolans arbete med uppföljning av elevens kunskaper till exempel ifall en lärare slutar eller en elev flyttar men utgör också ett stöd då flera personer är inblandade i arbetet. Dokumentation ökar möjligheterna för att skola, hem och handledare på arbetsplatser ska kunna minnas vad man har kommit fram till och bestämt, samt vad som ska utvärderas för att kunna ta nästa rätta steg. Rektorn har ansvar för att stödja lärarna i deras arbete med att utveckla effektiva former för dokumentation.²⁷ Dokumentationen kan med fördel göras kort och enkel. Exempel på hur de extra anpassningarna i gymnasieskolan kan dokumenteras finns på sidan 29.

25. 10 kap. 13 §, 11 kap. 16–16 a §§, 12 kap. 13–13 a §§, 13 kap. 13 § skollagen.

26. Skolverket 2013, *Stödmaterial om den skriftliga individuella utvecklingsplanen*.

27. Skolverket 2011, *Allmänna råd för planering och genomförande av undervisningen – för grundskolan, grundsärskolan, specialskolan och sameskolan*.

Stödinsatserna som dokumenteras i den skriftliga individuella utvecklingsplanen kan handla om hur undervisningen och då även bedömningssituationer kan anpassas i olika ämnen utifrån elevens behov. Ett exempel kan se ut så här:

Skolans insatser – en beskrivning av skolans ansvar för hur skolan ger stöd och stimulans för att eleven ska utvecklas så långt som möjligt. Beskrivningen är ett underlag för den framåtsyftande planeringen.

Ge ett tidshjälpmedel som visuellt visar Aisha hur lång tid som har gått och som är kvar.

Hjälpa Aisha att förstå texter och hjälpa henne att sätta igång arbetet.

Specialpedagogiska insatser sätts in under resterande tid av terminen för att intensivträna läsning 20 minuter per dag.

I gymnasieskolan behöver lärare ibland bara skriva in anpassningarna som ett minnesstöd i exempelvis en mentorsmapp. I annat fall dokumenterar lärare enligt de rutiner och former för dokumentation som rektorn beslutat om.²⁹

29. Se Skolverket 2012, *Allmänna råd om bedömning och betygssättning i gymnasieskolan*.

Tre olika exempel på hur lärare inom gymnasieskolan kan dokumentera extra anpassningar:

Samtliga lärare ger extra tydliga instruktioner (gärna kortfattade, nedskrivna i punktform). Undervisningsområden förklaras på annat sätt; med visuellt stöd av lärare och på modersmålet av studiehandledare. Boris får också hjälp att förstå texter av studiehandledaren. Lärarna kontrollerar att Boris har förstått uppgifterna och innehållet i texter.

Ansvarig: Agnes Persson, mentor, som informerar samtliga lärare och följer upp arbetet tillsammans med Boris.

Sara ska få anpassade prov i matematik (längre tid och muntligt).

Ansvarig: Anita Gonzales, lärare i matematik.

Sara erbjuds extra färdighetsträning i engelska varje torsdag kl. 14.30–15.20 och får där bland annat stöd att strukturera sina engelskatexter.

Ansvarig: Roger White, lärare i engelska.

Carlos ska få anpassade läromedel i form av inlästa läroböcker i samtliga ämnen och få stöd av bibliotekarien att ladda ner talböcker från Legimus digitala bibliotek (Myndigheten för tillgängliga medier).

Ansvarig: Lisa Berg, specialpedagog.

Följa upp och utvärdera extra anpassningar – hur då?

Läraren har ett ansvar utifrån sitt kompetensområde att anpassa den ordinarie undervisningen så att den passar alla elever. I det arbetet ingår att uppmärksamma elevens stödbehov och att följa upp arbetet. Detta innebär att läraren måste utvärdera hur väl den egna undervisningen tillgodoser elevernas behov och identifiera vilka anpassningar som behöver göras under arbetet.³⁰

Det ingår i rektorns ansvar att följa upp och utvärdera skolans stödinsatser.³¹ De rutiner som skolan har tagit fram för hur kvalitetsarbetet kring arbetet med stödinsatser bedrivs kan underlätta rektorns arbete. Resultaten från uppföljning och utvärdering blir då ett verktyg när rektorn fördelar resurser och ger lärare förutsättningar i arbetet med stödinsatser.

Om det visar sig efter lärarnas uppföljning att eleven fortfarande inte utvecklas i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen eller mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås är det viktigt att de extra anpassningarna intensifieras och anpassas ytterligare utifrån elevens behov. För att följa upp och utvärdera de extra anpassningar som skolan arbetat med kan ett första steg vara att lärarna går tillbaka till den informationsinsamling och analys som gjordes för att identifiera elevens behov innan stödinsatserna sattes in. Genom att den specialpedagogiska funktionen sedan ställer kompletterande frågor till arbetslaget, eventuellt gör en observation i en undervisningssituation och att någon ur personalen intervjuar eleven, kan personalen få en ökad förståelse för vad eleven behöver. Ibland innebär det inga svårigheter för lärarna att intensifiera de extra anpassningarna. I andra situationer kan arbetslaget behöva konkret organisatorisk hjälp från rektorn för att kunna intensifiera de extra anpassningarna inom den ordinarie undervisningens ram. Eftersom det är skillnader mellan elevers behov kan detta ta olika lång tid. Eleven kan också behöva fler specialpedagogiska insatser. Rektorn bör se till att det finns tillräckliga resurser för att tillgodose elevernas behov av extra anpassningar och särskilt stöd.³² Det handlar bland annat om att skolan ska kunna erbjuda specialpedagogiska insatser i tillräcklig utsträckning för såväl elever som för personal.

Om de extra anpassningarna har intensifierats och anpassats ytterligare för eleven men ändå inte är tillräckliga ska lärare och övrig skolpersonal anmäla till rektorn att eleven kan vara i behov av särskilt stöd.³³

30. Se Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

31. Se Skolverket 2012, *Allmänna råd med kommentarer om systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*.

32. Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

33. 3 kap. 8 § skollagen.

Reflektionsfrågor

Hur arbetar lärare och övrig skolpersonal på vår skola för att rektorn och elevhälsan ska få en sådan överblick över de extra anpassningarna att de kan

1. följa upp och se att arbetet med de extra anpassningarna är effektiva,
2. utvärdera arbetet med de extra anpassningarna i det systematiska kvalitetsarbetet, och
3. uppmärksamma behov av kompetensutveckling för personalen inom området extra anpassningar?

Utreda behov av särskilt stöd

Om de extra anpassningarna som har gjorts för en elev inte är tillräckliga ska rektorn skyndsamt se till att utreda om eleven är i behov av särskilt stöd.³⁴

I vissa fall kan det redan från början finnas skäl att anta att elevens behov av stöd inte kan tillgodoses genom extra anpassningar. Eleven kan vara i behov av särskilt stöd till exempel när det är uppenbart att eleven behöver ett betydande specialpedagogiskt stöd i sin läsinlärning.

Det kan också handla om en elev som uppvisar andra svårigheter i sin skolsituation.³⁵ Dessa kan på sikt leda till att eleven inte utvecklas i riktning mot att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås. Det kan handla om att eleven har betydande svårigheter i det sociala samspelet eller koncentrationssvårigheter, samt upprepade eller långvariga frånvaro.³⁶

När det har uppmärksammats att en elev kan vara i behov av särskilt stöd ska lärare eller övrig skolpersonal anmäla detta till rektorn.³⁷ Rektorn ska då se till att elevens behov skyndsamt utreds och att detta sker i samråd med elevhälsan. Rektorn har möjlighet att delegera uppdraget att utreda elevens behov av särskilt stöd.³⁸

Skolans rutiner för arbete med särskilt stöd behöver vara väl kända så att eleven snabbt kan få sina behov av stöd uppfylla. Till exempel är det viktigt att lärare och övrig skolpersonal vet hur de ska rapportera till rektorn när det blir aktuellt att bedöma om en elev är i behov av särskilt stöd.

I det här kapitlet beskrivs utredningens olika delar. Detta görs utifrån de olika punkter som finns i Skolverkets blankettexempel.³⁹

34. 3 kap. 8 § skollagen.

35. 3 kap. 8 § skollagen.

36. Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*. Läs gärna mer i Skolverket 2012, *Allmänna råd om att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro i skolan* och Skolverkets rapport 2010:341, *Skolfrånvaro och vägen tillbaka – Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan*.

37. 3 kap. 8 § skollagen.

38. 2 kap. 10 § skollagen.

39. Blankettexemplen finns att ladda ner från Skolverkets webbplats.

Vad är målet med en utredning?

Målet med att utreda en elevs behov av särskilt stöd är att lärarna tillsammans med den samlade elevhälsan ska få ett tillräckligt underlag för att kunna bedöma elevens skolsituation. Det är viktigt för att förstå varför och när svårigheter uppstår och vilka stödinsatser som skolan behöver sätta in. Elevens och vårdnadshavarnas upplevelse av skolsituationen utgör en del av underlaget.

Enligt skollagen ska elever få särskilt stöd i den omfattning och på det sätt som de behöver för att ha möjlighet att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.⁴⁰ För att kunna sätta in adekvata åtgärder behöver utredningen utmynna i svar på *vad* som ger eleven bästa förutsättningar att uppnå kunskapskraven.

Utredningen kan dokumenteras i två delar:

1. Beskrivning av skolsituationen utifrån kartläggningen, där skol-, grupp- och individnivå beaktas.
2. Bedömning av elevens eventuella behov av särskilt stöd.

Samråda med den samlade elevhälsan

För att utreda elevens behov av särskilt stöd sker oftast samråd med elevhälsan. Skolans specialpedagogiska kompetens har oftast en central roll i arbetet med kartläggningen av den pedagogiska bedömningen, till exempel när behovet av särskilt stöd gäller rent pedagogiska insatser.⁴¹

Vid mer komplexa svårigheter görs en mer grundlig utredning och då tas den samlade elevhälsans kompetens tillvara. Komplexa svårigheter kan vara kombinationer av kunskapsmässiga och sociala svårigheter. Den samlade elevhälsans kompetens används då för att ge ökad kunskap om elevens skolsituation. Det kan många gånger resultera i andra och bättre anpassade lösningar för att ta bort hinder i elevens skolsituation. Vilka kompetenser inom elevhälsan som behöver kopplas in i det enskilda fallet kan därför variera.

Vissa skolhuvudmän har tillgång till ytterligare specialistfunktioner som kan kopplas in vid särskilt svårbedömda ärenden.

40. 3 kap. 10 § skollagen.

41. 2 kap. 25 § skollagen.

Exempel: Utredning av en elevs behov av särskilt stöd

Elevens namn: Johan Svensson	Elevens personnummer: ååååmmddxxxx
Skolenhet: Storskolan	Skolform, årskurs och klass: Grundskola, klass 6a
Eventuella tidigare gjorda utredningar om elevens behov av särskilt stöd Ja ☒ (se bilaga) Nej ☐ Gjord av: Kaj Eldh Befattning: Speciallärare Datum: 30/9 2012 och 21/3 2014 Eventuella tidigare åtgärdsprogram: Ja ☒ (se bilaga) Gjord av: Kaj Eldh Befattning: Speciallärare Datum: Senast 5/4 2014 Nej ☐	Eleven har medverkat i utredningen: Ja ☒ Nej ☐ Elevens vårdnadshavare har medverkat i utredningen: Ja ☒ Nej ☐ Elevhälsan har deltagit i utredningen: Ja ☒ Nej ☐

Utredning av en elevs behov av särskilt stöd

Eventuellt diarienummer eller motsvarande: _____

Elevens namn: _____ Elevens personnummer: _____

Skolenhet: _____ Skolform, årskurs och klass: _____

Eventuella tidigare gjorda utredningar om elevens behov av särskilt stöd:

Ja ☐ (se bilaga) Gjord av: _____

Nej ☐ Datum: _____

Eventuella tidigare åtgärdsprogram:

Ja ☐ (se bilaga) Gjord av: _____

Nej ☐ Datum: _____

Eleven har medverkat i utredningen:

Ja ☐ Nej ☐

Elevens vårdnadshavare har medverkat i utredningen:

Ja ☐ Nej ☐

Elevehälsan har deltagit i utredningen:

Ja ☐ Nej ☐

Andra gjorda utredningar

Ange om det har gjorts psykologiska, sociala eller medicinska utredningar i huset. Ange i så fall vem eller vilka som har gjort utredningarna. Vilken bedömning den eller de personerna har gjort.

Kartläggning

Beskriv elevens kunskapsnivå i olika ämnen/ämnen som verksamheten, utifrån den kartläggning som har gjorts.

Pedagogisk bedömning

Beskriv elevens behov av särskilt stöd i olika ämnen/ämnen som verksamheten. Om eleven inte bedöms vara i behov av särskilt stöd ange att behovet kan tillgodoses genom åtgärder i organisationen eller genom extra anpassningar.

Den som utreder kan kortfattat beskriva vilka kompetenser inom elevhälsan som har deltagit i utredningen. Det kan dokumenteras i kartläggningsdelen eller i den pedagogiska bedömningen.

Eleven Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

I Skolverkets blankettexempel ställs frågan om det finns andra gjorda utredningar. Det kan vara betydelsefullt att ta med dessa utredningsresultat i kartläggningen av elevens svårigheter och skolsituation. Information som finns i tidigare gjorda utredningar kan ge ytterligare underlag av betydelse för den pedagogiska bedömningen inför ett åtgärdsprogram. Om till exempel en logoped har gjort en utredning kan dennes sammanfattande bedömning och rekommendationer utgöra viktig information till den pedagogiska bedömningen. En elevs funktionsnedsättning är bara relevant att ta med om den påverkar möjligheterna för eleven att nå de kunskapskrav som minst ska uppnås.

I blankettens textruta anges *om* sådan utredning finns, *vem/vilka* som har gjort utredningen, *vilken befattning* samt *datum* då utredningen gjordes.

Exempel på andra gjorda utredningar:

[illegible]

Andra gjorda utredningar

Ange om det har gjorts psykologiska, sociala eller medicinska utredningar i ärendet.
Ange i så fall vem eller vilka som har gjort utredningarna, vilken befattning den eller de personerna har samt vilket datum utredningarna gjordes.

Utredning av Inga-Lill Svensson (logoped), 15 december 2011 (årskurs 3).
Utredning av Per Modig (läkare), Monika Lövberg (psykolog), Jill Tranberg (arbetsterapeut) och Lars Bylund (sjukgymnast), 7 februari 2013 (årskurs 5).

Eleve exemplet Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

Kartläggning av elevens skolsituation

Arbetsgången med att utreda en elevs behov av särskilt stöd börjar med att den som gör utredningen kartlägger elevens skolsituation på skol-, grupp och individnivå.⁴² Där ska de förhållanden som är aktuella och som påverkar elevens skolsituation beskrivas. Vilka frågor skolan väljer att ställa vid kartläggningen kommer att påverka vad man får syn på i elevens skolsituation. Det kan vara bra att de förutsättningar i lärmiljön som fungerar ändamålsenligt för en elevs lärande tas tillvara också i andra situationer. Om frågorna redan initialt enbart riktas mot elevens individuella svårigheter, finns risken att fokus stannar vid det. Det är viktigt att komma ihåg att det är vilka faktorer i skolan som påverkar elevens förutsättningar att utvecklas som ska analyseras till exempel i lärmiljön, arbetsformer och bemötande. Det är lämpligt att kartläggningen visar vilka extra anpassningar som skolan hittills har gjort för att möta elevens behov, samt vad de har lett till för resultat.

Det är viktigt att beskrivningen blir saklig, det vill säga att det inte förekommer värdeladdade ord eller beskrivning av personliga egenskaper. Kartläggningen kan med fördel göras så kort och enkel som möjligt, men den behöver ge ett tillräckligt underlag för analys för att kunna bedöma

- vad som ökar elevens förutsättningar i lärmiljön
- om skolan kan tillgodose elevens behov genom extra anpassningar
- om eleven är i behov av särskilt stöd.

Specialpedagog och speciallärare kan bistå den som utreder. Nedan följer förslag på arbetsgång till kartläggningsdelen av utredningen.

Arbetsgång – kartläggning

1. VAD BESKRIVER ELEV OCH VÅRDNADSHAVARE?

En förutsättning för elevens och vårdnadshavarens delaktighet är att de ges möjlighet att medverka i kartläggningsprocessen. Det kan vara en fördel att börja kartläggningsarbetet genom att samtala med dem. I dialog med eleven anpassar läraren frågeställningarna utifrån elevens ålder och mognad för att få elevens beskrivning

42. Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

av hur och vad lärarna gör som eleven upplever som en hjälp. Det är angeläget att få en förståelse för hur eleven uppfattar sitt lärande, vad eleven upplever som ansträngande i undervisningen i olika ämnen, och om eleven själv har tankar om anpassningar som skulle kunna fungera. Även vårdnadshavarens beskrivning är viktig. Den som gör utredningen kan också behöva belysa olika situationer och lärmiljöer.

Exempel på vad en elev och vårdnadshavare berättar:

Utvärdering av en elevs behov av särskilt stöd

Eleven själv utvärderar eller utvärderas av:
Lärare, samordnare, elevhälsans arbetsgrupp, elevens föräldrar

Skolelev: _____ Skollära, föräldrar och klass: _____

Eleven utvärderar själv sina upplevelser om eleven har behov av särskilt stöd

Ja ☐ Nej ☐ (se bilaga) Elevens föräldrar: _____

Ja ☐ Nej ☐ Elevens vårdnadshavare har medverkat i utredningen

Eleven utvärderar sina upplevelser om eleven har behov av särskilt stöd

Ja ☐ Nej ☐ (se bilaga) Elevens föräldrar: _____

Ja ☐ Nej ☐ Elevens vårdnadshavare har medverkat i utredningen

Andra gjorda utredningar

Angiv om det har gjorts psykologiska, sociala eller medicinska utredningar i samband. Ange i vilka fall vem eller vilka som har gjort utredningarna, vilken bedömning den eller de personerna har gjort och vilka åtgärder som gjorts.

Kartläggning

Bedömer eleven situation i olika lärmiljöer (se mer verktygshäfte), utifrån den kartläggning som har gjorts.

Bedömer eleven behov av särskilt stöd i olika lärmiljöer (se mer verktygshäfte). Om eleven inte bedöms vara i behov av särskilt stöd men att behovet kan uppkomma genom förändringar i organisationen eller genom andra anpassningar.

Kartläggning

Eleven berättar

...att han tycker att det är lättast att lära någonting som han är intresserad av. Johan säger att det är ganska lätt att rita och ha teknik, men att läsa och skriva är tråkigt och jobbigt. Johan uttrycker att det går bättre med hjälp av lärplattan och talsyntes. "Lasse (mentorn) är schysst och förklarar NO:n så jag fattar. Han pratar inte så snabbt och så visar han bilder till. Kaj (speciallärare) är också bra. Han gör på samma sätt som Lasse när han förklarar. Det funkar bra när jag är i Kajs rum. Då får jag mycket gjort. Rasterna är jobbiga och jag vill inte gå på idrotten. Det blir bara rörigt, en massa ljud och bråk."

Vårdnadshavare berättar

...att Johan oftare blir ledsen och arg hemma sen en tid tillbaka, men vet inte vad det beror på. Kanske förpubertet och ökade krav i skolan? Vårdnadshavarna tycker att de får bra information av mentorn om t.ex. läxor men att det blir konflikter hemma om dessa. Hemma vill Johan spela datorspel och brukar sällan vilja träffa kompisar numera. Vårdnadshavarna berättar att Johan inte äter frukost hemma, och att han hittills inte har velat ta med sig frukost till skolan. De är bekymrade för hur han ska orka med skolan.

Eleve exemplet Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

2. VAD KAN PÅVERKA PÅ SKOL- OCH GRUPPNIVÅ?

För att ha fokus på vad det är i skolan som påverkar elevens förutsättningar för lärande, kan nästa steg vara att kartlägga omständigheter på skol- och gruppnivå.⁴³

Exempel på frågor som kan utgöra ett stöd för kartläggningen:⁴⁴

- Hur ser gruppens sammansättning ut och hur påverkas eleven av detta?
- Hur är klimatet och bemötandet i gruppen?
- Hur är klimatet och bemötandet på den arbetsplats där det arbetsplatsförlagda lärandet sker?
- Hur tydlig är verksamheten vad gäller struktur, rutiner och regler?
- Hur fungerar övergångar när lektioner och aktiviteter inleds och avslutas?
- Hur fungerar resor till och från apl-plats eller praktikplats?
- Hur påverkas eleven av olika pedagogiska metoder och arbetssätt?
- Hur påverkas eleven av valet av arbetsmaterial och tidslängden på arbetsuppgifter?
- Vilka faktorer påverkar eleven på rasterna?
- Hur ser resursfördelningen ut i olika skolsituationer?
- Vilka samarbetsformer finns mellan olika verksamheter inom skolan?
- Vilka lokalmässiga förutsättningar finns, till exempel grupprum?

Dessa faktorer på skol- och gruppnivå är många gånger avgörande för om elevens svårigheter tidigt kompenseras och minskar eller om svårigheterna i stället förstärks. Genom att kartlägga dessa faktorer kan lärare och övrig skolpersonal upptäcka både risk- och friskfaktorer i skolsituationen. Det är också viktigt att lärarna reflekterar över sitt bemötande av eleven. Alla elever är beroende av att varje skolsituation ska kännas begriplig, hanterbar och meningsfull. En tydlig struktur som gynnar många elever med exempelvis neuropsykiatriska funktionsnedsättningar är oftast också gynnsam för andra elever.

Många gånger har skolan redan arbetat med extra anpassningar. Erfarenheter från dessa kan också beskrivas och hur väl de har fungerat.

43. Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

44. Vissa av frågorna berör endast gymnasieelever.

Exempel på kartläggning på skol- och gruppnivå:

Uttredning av en elevs behov av särskilt stöd Elevernas namn: _____	
Sjukskick Företrädare tillgripes för utredning om elevens behov av särskilt stöd: Ja ☐ (se bilaga) Givet av: _____ Nej ☐ Datum: _____	Skiftarbete Eleven har medverkat i utredningen: Ja ☐ Nej ☐ Eleven vittnar/beskrivs inte om behovet av utredningen
Sjukskick Företrädare tillgripes för utredning: Ja ☐ (se bilaga) Givet av: _____ Nej ☐ Datum: _____	Skiftarbete Eleven har medverkat i utredningen: Ja ☐ Nej ☐ Eleven vittnar/beskrivs inte om behovet av utredningen

Andra givna utredningar

Anges om det har gjorts psykologisk, socialt eller medicinsk utredning i samband. Ange i så fall vem eller vilka som har gjort utredningen, vilken utredning om elevs dåd proveträff har utförts och vilken utredningsinstans godkänns.

Kartläggning

Beskriv elevens utveckling och vilka åtgärder som vidtagits, nämn den kartläggning som har gjorts.

Pedagogisk bedömning

Beskriv elevens behov av särskilt stöd i vilka ämnen som verkställs. Om elevens insatser bedöms behöva en särskild stödplan, ange vilken insatser som tillämpats genom följande: i organisationen eller genom en annan anpassning.

Kartläggning

Faktorer på skol- och gruppnivå som påverkar

Johan går i en klass med 26 andra elever där de flesta eleverna känner varandra väl. Parallellklassen har lika många elever. Klasserna har många olika lärare. Det blir trångt i klassrummen (det finns bara ett litet gemensamt gruppum). Akustiken är inte bra. Det blir störande ljud av till exempel stolar som flyttas och elever som pratar med varandra för att lösa uppgifter, speciellt på SO-lektionerna. Lärarna i SO, engelska och svenska uttrycker att det är svårt för dem att hinna med att ge individuellt stöd vid genomgångar, att komma igång med arbetet, samt att skapa studiero.

Under senaste tiden har konflikter mellan Johan och de andra eleverna i klassen ökat. Flera elever har blivit irriterade på Johan eller har undvikit honom. Lärarna har pratat mycket med eleverna för att skapa förståelse för olikheter och för att förbättra relationerna. Lärarna uttrycker att det är svårt att ha en helhetsbild över Johans skoldag. De vet inte alltid vad som har hänt tidigare på dagen under lektions- eller rasttid, till exempel om missförstånd eller konflikter har inträffat. Johans mentor (NO-lärare) och några av de andra lärarna (bild, teknik och hem- och konsumentkunskap) tycker att de vet hur de bör bemöta Johan och att de bör förklara saker och begrepp konkret, i lugnt tempo och med visuellt stöd. Dessa lärare har fått handledning av specialpedagog.

Extra anpassningar som har gjorts

Johan har arbetat tillsammans med specialläraren Kaj två timmar per dag under en och en halv månad. Där har Johan bland annat fått individuella genomgångar med visuellt stöd, och skolutvecklingarna har prioriterats vilket har fungerat bra. Johan har gjort sina prov där. Johan har en egen lärplatta som han använder mycket, bland annat för att fotografera genomgångar och lägga in dagsschema, skriva texter och göra matematikuppgifter på. Johan använder program för tal-till-text och talsyntes. Johan har inlästa läromedel. Johan är betydligt mer positiv till att läsa och skriva när han nu använder dessa digitala verktyg.

Eleve exemplet Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

Diskutera elevexemplet utifrån den egna verksamheten

- Vilka faktorer på skol- och gruppnivå kan möta elevens behov och därmed minska elevens svårigheter?
- Vilka faktorer på skol- och gruppnivå riskerar att öka elevens svårigheter?
- Vilka faktorer på en arbetsplats för en gymnasieelev kan minska respektive riskera att öka elevens svårigheter?

3. INDIVIDNIVÅ – HUR SER ELEVENS KUNSKAPSUTVECKLING UT?

Nästa del i kartläggningen sker på individnivå. Lärarna beskriver kortfattat elevens kunskaper i förhållande till kunskapskraven utifrån all tillgänglig information. Den som utreder sammanställer dessa omdömen med annat som finns nedtecknat från till exempel ett utvecklingssamtal. Det kan också bli aktuellt att beskriva elevens utveckling i övrigt, bland annat den sociala utvecklingen. Detta arbete kan då göras i samarbete med elevhälsan. Kartläggningen omfattar även andra verksamheter där elever kan befinna sig. Som exempel kan nämnas fritidshemmet eller en arbetsplats där gymnasieeleven fullgör det arbetsplatsförlagda lärandet.

Exempel på frågor som kan utgöra ett stöd för kartläggningen:

- Vilka förmågor är väl utvecklade och hur visar det sig?
- Vilka förmågor är mindre utvecklade och hur visar det sig?
- Vilka kunskapskrav och delar av kunskapskraven har redan nåtts respektive är eleven på väg att nå?
- Vilka kunskapskrav befaras eleven ha svårt att uppnå?
- Vilka situationer i lärmiljön fungerar särskilt väl för eleven? Hur visar det sig?
- Vilka situationer i lärmiljön är problematiska för eleven? Hur visar det sig?

På individnivån innefattar kartläggningen också lärarnas och den övriga skolpersonalens observationer av eleven i olika situationer och lärmiljöer i verksamheten.

Exempel på kartläggning på individnivå:

Utbildning av en elevs behov av särskilt stöd

Eventuellt ska samtycke eller motståndande:
Skolans rektor: _____ Elevens personnummer: _____

Skepnings: _____ Skolans, ämnen och klass: _____

Eventuella tidigare gjorda utredningar om elevens behov av särskilt stöd:

Ja ☐ (Se bilaga) Nej ☐ Cijod av: _____ Datum: _____

Eventuella tidigare ägnade utredningar:

Ja ☐ (Se bilaga) Nej ☐ Cijod av: _____ Datum: _____

Andra gjorda utredningar:

Ange om det har gjorts psykologiska, sociala eller medicinska utredningar i skolan. Ange i så fall om eller vilka som har gjort utredningarna, vilken beaktning den eller de personerna har samt vilket datum utredningarna gjorts.

Kartläggning

Bedöm elevens skolutveckling i olika ämnen/ämnen och i olika ämnen/ämnen, vilken den kartläggning som har gjorts.

Perfektas bedömning

Bedöm elevens behov av särskilt stöd i olika ämnen/ämnen och i olika ämnen/ämnen. Om eleven inte bedöms vara i behov av särskilt stöd anges att behovet har tillfredsställs genom åtgärder i undervisningen eller genom andra åtgärder.

Kartläggning

Elevers kunskaper i relation till kunskapskraven

Johan fick godkända betyg i alla ämnen utom i SO-ämnena samt idrott och hälsa. I NO-ämnena och i teknik nådde Johan upp till ett högre betyg än E. Johan bedöms kunna nå kunskapskraven också i de ämnen som han ännu inte fått godkända betyg i om han ges rätt stöd. Mer information finns i bilaga 1–2, omdömen i idrott och hälsa samt i SO-ämnena.

Detta fungerar väl

Johan är intresserad av fakta i NO-ämnena och i ämnet teknik. De uppgifter som fungerar bäst är de som prövar Johans förmåga att tolka och framställa bilder. Inom bildämnet kan Johan använda olika uttrycksmedel på ett varierat sätt.

Med hjälp av bildstöd går det lättare för Johan att förstå instruktioner, återberätta, göra muntlig framställning och att redovisa. En arbetsgång med tydligt numrerade uppgifter eller arbetsscheman fungerar för då kan Johan arbeta längre stunder.

Detta är utvecklingsområden

Johans ordförråd, förmåga att uttrycka sig och att använda ämnesbegrepp är begränsad. Läsförmåga; avkodning och läsförståelse samt skrivförmåga; stavning och meningsbyggnad är svårt. Logopedutredningen påvisade generell språkstörning samt läs- och skrivsvårigheter.

Johan har svårt att påbörja och genomföra uppgifter på lektioner. Han blir sittande överksam en kort stund och går sedan runt i rummet och pratar med kamraterna. Några lärare uttrycker att de sällan förstår vad orsaken är och inte vet hur de ska kunna hjälpa till. De brukar fråga Johan, men han har tidigare haft svårt att uttrycka vad det är medan situationen pågår. Lärarna försöker att coacha och hitta olika lösningar, men ser inte alltid ett mönster i när det lyckas. De tror att det kan handla om att Johan upplever att situationen blir för kravfylld; för många, för svåra och abstrakta uppgifter på för kort tid. Ibland verkar han ha extra svårt att koncentrera sig och att veta vad han ska göra när en uppgift är klar. Några lärare undrar över Johans motivation. Johan har uttryckt att det kan bli rörigt och för mycket ljud. Han tycker att det är viktigt att lärare förklarar i lugnt tempo och med hjälp av bilder.

Eleve exemplet Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

Diskutera elevexemplet utifrån den egna verksamheten

- Vilka faktorer kan öka elevens förutsättningar att lära sig och att visa sina kunskaper?

lakttagelser gjorda av lärare och övrig personal

Johan upplevs nu oftare bli arg och frustrerad. Det händer flera gånger per dag, ofta på lektioner i SO-ämnena men även i andra ämnen och med olika lärare. Johan reagerar på förändringar och på ljud. När det är höga ljud på raster och på idrottslektionerna håller Johan för öronen, sen skriker han "håll tyst". Om eleven inte tystnar så knuffar Johan till honom eller henne. Johan störs också av ljud som uppstår på andra lektioner. Hans uppmärksamhet riktas mot ljuden. Därefter tar det tid för Johan att kunna arbeta igen. I sådana situationer reagerar han med att skrika och ibland med att kasta saker. Personalen har provat olika sätt att stoppa och hantera utbrotten i klassrummen med olika resultat. Vissa sätt har till och med förstärkt Johans reaktion och då har det tagit längre tid innan Johan har lugnat ner sig.

Eventuella åtgärder efter undersökning:
Eleven namn: _____ Lärare/ personal: _____

Skäl:	Skäl som motiverar i utredningen:
Eventuella tillägg gjorda utredningen om eleven har en särskild åsikt: Ja ☐ (se tillägg) Gjord av: _____ Datum: _____ Nej ☐	Eleven har motiverat i utredningen: Ja ☐ Nej ☐ Eleven vidhållerare har motiverat i utredningen: Ja ☐ Nej ☐
Eventuella tillägg: Åtgärdsprogram: Ja ☐ (se tillägg) Gjord av: _____ Datum: _____ Nej ☐	Eleven har deltagit i utredningen: Ja ☐ Nej ☐

Andra gjorda utredningar:
Ange om det har gjorts psykologiska, sociala eller medicinska utredningar i samband. Ange i så fall vem eller vilka som har gjort utredningarna, vilken bedömning det har givits och de åtgärder som vidtagits för att utredningarna ska göras.

Kartläggning
Redovisat eleven, situationen i olika läroplaner eller verktyg, utvärderat den kartläggningen som har gjorts.

Psykologisk bedömning
Redovisat eleven behov av särskild stöd i olika läroplaner eller verktyg. Om eleven inte bedöms vara i behov av särskild stöd ange att behovet inte tillgodoses genom åtgärder i organisationen eller genom andra åtgärder.

Diskutera elevexemplet utifrån den egna verksamheten

- Vilka yttre faktorer är det som eleven verkar reagera känslomässigt på?
- Vad tänker vi om olika sätt att hantera elevens utbrott?
- Hur skulle vi ha hanterat situationen om eleven hade reagerat med inåtvänd tystnad i stället för med ilska?

Pedagogisk bedömning av elevens behov

Med utgångspunkt i kartläggningen går den som utreder vidare i arbetet genom att göra en gemensam analys tillsammans med dem som har deltagit i kartläggningen. Den gemensamma analysen görs förslagsvis först efter det att var och en har sammanfattat sin egen ståndpunkt. På så sätt drar man nytta av gruppens mångfald av kunskaper. Den pedagogiska bedömningen ska leda fram till en beskrivning av elevens behov.

Nedan följer förslag på arbetsgång för denna del av utredningen.

Arbetsgång – pedagogisk bedömning

1. GEMENSAM ANALYS

De lärare och övrig skolpersonal som har deltagit i kartläggningen gör gemensamt en analys genom att diskutera hur skolan kan utforma och anpassa lärmiljöerna. Det centrala i arbetet i denna del av utredningen är att förstå vad som förbättrar elevens förutsättningar för att på så sätt kunna tydliggöra elevens behov. Arbetet i utredningen har ännu inte riktats in på konkreta lösningar för hur behoven ska tillgodoses.

2. DEN SOM UTREDER TYDLIGGÖR ELEVENS BEHOV

I den pedagogiska bedömningen tar den som utreder ställning till vad som skulle kunna förbättra elevens förutsättningar i olika lärmiljöer. Där tas elevens samtliga stödbehov upp, både det som bedöms som behov av extra anpassningar inom ramen för ordinarie undervisning och det som bedöms som behov av särskilt stöd.⁴⁵ Eleven kan exempelvis vara i behov av särskilt stöd i form av regelbundna specialpedagogiska insatser, samtidigt som eleven behöver extra anpassningar inom den ordinarie undervisningen i form av till exempel särskilda läromedel och digital teknik. I vissa fall kan eleven vara i behov av många olika extra anpassningar, som tillsammans blir så pass omfattande att eleven bedöms vara i behov av särskilt stöd. Om eleven är i behov av särskilt stöd görs en bedömning av vilket särskilt stöd som behövs samt i vilken omfattning.

Den del av beskrivningen som visar på elevens eventuella behov av särskilt stöd kommer att utgöra text till åtgärdsprogrammets första del *Behov av särskilt stöd*. I

45. Prop. 2013/14:160, *Tid för undervisning – lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram*, sidan 28.

åtgärdsprogrammets andra del *Åtgärder* beskrivs däremot de pedagogiska lösningar – åtgärder – som föreslås för att tillgodose behoven.

3. SLUTSATS

Rektorn eller den person som rektorn utser gör bedömningen av om eleven är i behov av särskilt stöd eller inte. Om utredningen visar att eleven är i behov av särskilt stöd ska rektorn, eller den som rektorn utser, besluta om åtgärdsprogram och se till att detta stöd ges. Åtgärdsprogrammet beslutas av rektorn eller den som rektorn utser, om inte beslutet innebär att det särskilda stödet ska ges i en annan elevgrupp eller enskilt, i en särskild undervisningsgrupp eller i form av anpassad studiegång. I dessa fall får rektorn inte lämna över sin beslutanderätt till någon annan.⁴⁶ Om slutsatsen i den pedagogiska bedömningen i stället blir den att en elev inte är i behov av särskilt stöd, utan att elevens behov kan tillgodoses genom extra anpassningar anger den som ansvarar för utredningen detta i bedömningen.⁴⁷ Rektorn eller den som rektorn utser fattar då beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram. Det finns alltså två olika formella beslut som kan fattas: antingen beslut om åtgärdsprogram för en elev som behöver särskilt stöd eller beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram. I Skolverkets blankett för utredning av en elevs behov av särskilt stöd markerar den som utreder i ruta för alternativ ja eller nej.

46. 3 kap. 9 § skollagen.

47. Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

Exempel på pedagogisk bedömning:

Eventuella förändringar eller motiverande

Utredning av en elevs behov av särskilt stöd

Elevens namn:	Elevens personnummer:
Skolelevat:	Skolelevat, fyller i här:
Eventuella tidigare gjorda utredningar om elevens behov av särskilt stöd:	Elevens har medverkat i utredningen:
Ja ☐ (se bilaga) Gjord av: Datum:	Ja ☐ Nej ☐
Nej ☐	Elevens vårdnadshavare har medverkat i utredningen:
Eventuella tidigare åtgärdsprogram:	Ja ☐ Nej ☐
Ja ☐ (se bilaga) Gjord av: Datum:	Elevska har deltagit i utredningen:
Nej ☐	Ja ☐ Nej ☐

Andra gjorda utredningar

Ange om det har gjorts psykologisk, socialt eller medicinska utredningar i samband. Ange i så fall vem eller vilka som har gjort utredningarna, vilken bedömning det efter de personerna har om vilket behov utredningarna ger.

Kartläggning

Redovisat elevens situation i olika livsfält som verksamheten, utifrån den kartläggning som har gjorts.

Pedagogisk bedömning

Bedöm elevens behov av särskilt stöd i olika livsfält som verksamheten. Om eleven inte behöver vara i behov av särskilt stöd ange att behovet kan tillgodoses genom förändringar i organisationen eller genom extra anpassningar.

☐ Ja, eleven är i behov av särskilt stöd. Åtgärdsprogram utarbetas.

☐ Nej, eleven är inte i behov av särskilt stöd. Åtgärdsprogram utarbetas inte.

Datum: Namn och befattning på den som har ansvarat för utredningen:

Underskrift av den som har ansvarat för utredningen:

Pedagogisk bedömning

Beskriv elevens behov av särskilt stöd i olika lärmiljöer inom verksamheten. Om eleven inte bedöms vara i behov av särskilt stöd anges att behovet kan tillgodoses genom förändringar i organisationen eller genom extra anpassningar.

Extra anpassningar

Stöd i form av extra anpassningar ska Johan få genom att samtliga lärare förbereder honom ordentligt inför vad som ska ske, har en tydlig struktur på lektioner och genomgångar, minskar antalet skoluppgifter, tydliggör när, var, hur och konkretiserar uppgifterna med visuellt stöd. Samtliga lärare hjälper Johan att sätta igång arbetet, att genomföra arbetet samt ger Johan extra tid för att genomföra uppgifter och prov. Lärare och övrig skolpersonal behöver förutse och minimera situationer då konflikter kan uppstå på lektioner. De störande ljuden i klassrummen behöver minska. Det behöver också finnas en lugnare plats för Johan när intrycken blir för många. Inlästa läromedel behövs och möjlighet att få använda lärplatta; talsyntes, tal-till-text-funktion, bildstöd vid genomgångar, synonymer till ämnesbegrepp et cetera. Arbetslaget och övrig involverad personal behöver kunskap och förståelse för att kunna möta Johans behov och förutsättningar i den ordinarie undervisningen. Johan behöver frukost för att orka med skolan.

Särskilt stöd

En del stödbehov är omfattande och behövs under längre tid, vilket medför att det räknas som särskilt stöd. Det handlar om mycket lärarstöd på lektioner i SO-ämnena för att kunna skapa en lugnare och extra strukturerad undervisningssituation för Johan. Särskilt stöd behövs för att hjälpa Johan att genomföra skoluppgifterna. Särskilt stöd behövs i form av att någon eller några i personalen har en överblick över Johans raster och hela skoldag för att ge stöd i kommunikationen mellan Johan och andra elever. Det behövs för att minimera konflikter genom att stödja honom att kunna hantera oväntade situationer. Särskilt stöd behövs i form av idrott i ett mindre sammanhang för att kunna skapa lugnare idrottslektioner vilket Johan själv uttryckt behov av, men också för att underlätta kommunikation och samspel på idrottslektionerna. Fortsatta regelbundna specialpedagogiska insatser behövs. Johan behöver extra fridghetsträning (språk-, läs- och skrivutveckling) och förståelse i ämnena så att Johan är förberedd inför de fortsatta lektionerna.

Speciallärare Kaj Eldh inom elevhälsan har även samrått med elevhälsans skolsköterska, psykolog och kurator efter det att den pedagogiska kartläggningen har genomförts. Detta för att även väga in vad som främjar Johans lärande, utveckling och hälsa utifrån resultaten från den medicinska och psykologiska bedömningen.

☒ Ja, eleven är i behov av särskilt stöd. Åtgärdsprogram utarbetas.

☒ Nej, eleven är inte i behov av särskilt stöd. Åtgärdsprogram utarbetas inte.

Datum:

30/1 2014

Namn och befattning på den som har ansvarat för utredningen:

Karolina Pettersson, rektor

Underskrift av den som har ansvarat för utredningen:

Karolina Pettersson

Eleve exemplet Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

Diskutera elevexemplet utifrån den egna verksamheten

- I vilken utsträckning möter stödinsatserna de behov som eleven och vårdnadshavarna beskrev? (se sidan 38)
- I vilken utsträckning möter stödinsatserna de behov som lärarna i samhällsorienterande ämnen, engelska och svenska uttryckte? (se sidan 40)

Indikationer på annan skolform?

Den analys som skolan gör efter en kartläggning resulterar ibland i frågeställningen om en elevs svårigheter kan orsakas av en utvecklingsstörning. Innan frågan om annan skolform väcks är det särskilt viktigt att i kartläggningen belysa följande frågor inför den pedagogiska bedömningen:

- Kan svårigheterna orsakas av en försenad språk- och begreppsutveckling, en språkstörning eller en språkstörning i kombination med flerspråkighet?
- Döljer eleven en hörselnedsättning och/eller en synnedsättning?
- Finns svårigheter i det sociala samspelet som till exempel kan indikera ett autismspektrumtillstånd (AST)?
- Har eleven nyligen befunnit sig i nedstämdhet, kris eller depression?
- Finns medicinska behandlingar som påverkar eleven?

Om det efter kartläggningen fortfarande finns indikationer på att eleven har en utvecklingsstörning anmäls detta till rektorn, se även sidan 56.⁴⁸

Finns det indikationer på att det skulle vara aktuellt med ett mottagande i specialskolan anmäls också detta till rektorn som i sin tur kontaktar Specialpedagogiska skolmyndigheten som handlägger dessa ärenden, se även sidan 56.⁴⁹

48. 7 kap. 5 § skollagen.

49. 7 kap. 6 § skollagen.

Ge särskilt stöd

Det här kapitlet inleds med en genomgång av olika former av särskilt stöd, därefter följer en handledning till Skolverkets blankettexempel för åtgärdsprogram.

Olika former av särskilt stöd

Skolan ska ge eleven särskilt stöd om utredningen visar att eleven är i behov av det. Rektorn leder och samordnar det pedagogiska arbetet vid en skola. I det arbetet ingår ett ansvar för att eleverna får den hjälp de behöver och att vid behov se över fördelningen av skolans pedagogiska resurser.

Det särskilda stödet ska dokumenteras i ett åtgärdsprogram som ska följas upp och utvärderas. Särskilt stöd är insatser av mer ingripande karaktär som normalt inte är möjliga att genomföra för lärare inom ramen för den ordinarie undervisningen. Det kan handla om att elevens behov av stöd är mer omfattande och varaktigt.

Exempel på särskilt stöd är

- regelbundna specialpedagogiska insatser i ett visst ämne, till exempel undervisning av en speciallärare utöver ordinarie undervisning i det aktuella ämnet eller i stället för den ordinarie undervisningen under en längre tid
- placering i en särskild undervisningsgrupp⁵⁰
- enskild undervisning⁵¹
- anpassad studiegång⁵² inom de obligatoriska skolformerna, vilket innebär att avvikelser görs från timplanen samt de ämnen och mål som gäller för utbildningen, exempelvis då ett eller delar av ett ämne eller flera ämnen tas bort

50. 3 kap. 11 § skollagen.

51. 3 kap. 11 § skollagen.

52. 3 kap. 12 § skollagen.

- reducerat program⁵³ i gymnasieskolan – här gäller samma förutsättningar som för anpassad studiegång men kopplat till kurser
- reducering av det nationella programmet i gymnasiesärskolan.

Även studiehandledning på modersmålet⁵⁴ och tillgång till elevassistent⁵⁵ definieras som särskilt stöd. För att studiehandledning på modersmålet eller stöd av elevassistent ska räknas som särskilt stöd ska insatserna vara av sådan ingripande karaktär som normalt inte är möjliga att genomföra för lärare inom ramen för den ordinarie undervisningen. Även insatsernas omfattning och varaktighet har betydelse när man ska avgöra om studiehandledning på modersmålet eller stöd inom ramen för elevhälsan ska anses vara särskilt stöd. Enstaka insatser där eleven till exempel har tillgång till elevassistent eller får studiehandledning under en kortare tid, kan därmed vara att betrakta som stöd i form av extra anpassningar.

Handledning till blankett för åtgärdsprogram

Åtgärdsprogrammets beslut och innehåll kan överklagas till Skolväsendets överklagandenämnd, vilket gör att det finns vissa krav på hur dokumentationen ska göras.⁵⁶ I åtgärdsprogrammet ska elevens behov av särskilt stöd beskrivas. Det ska med andra ord inte innehålla en beskrivning av elevens svårigheter eller eventuella diagnoser.⁵⁷ Texten till blanketten kan hämtas från det som framkom i den pedagogiska bedömningen i utredningen som handlar om elevens behov av särskilt stöd.

53. 9 kap. 6 § gymnasieförordningen (2010:2039).

54. 5 kap. 4 § skolförordningen (2011:185).

55. Prop. 2013/14:160, *Tid för undervisning – lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram*, sidan 2.

56. 28 kap. 16 § skollagen.

Exempel på beskrivning av elevens behov av särskilt stöd:

Behov av särskilt stöd

Beskriv vilket behov av särskilt stöd som eleven har i olika lärmiljöer inom verksamheten (denna del kan hämtas från den pedagogiska bedömningen i den aktuella utredningen).

En del stödbehov är omfattande och behövs under längre tid, vilket medför att det räknas som särskilt stöd. Det handlar om mycket lärarstöd på lektioner i SO-ämnena för att kunna skapa en lugnare och extra strukturerad undervisningssituation för Johan. Särskilt stöd behövs för att hjälpa Johan att genomföra skoluppgifterna. Särskilt stöd behövs i form av att någon eller några i personalen har en överblick över Johans raster och hela skoldag för att hjälpa till i kommunikationen mellan Johan och andra elever. Detta för att hjälpa honom att hantera oväntade situationer och på så vis minimera antalet konflikter. Särskilt stöd behövs i form av idrott i ett mindre sammanhang för att kunna skapa lugnare idrottslektioner, vilket Johan själv uttryckt behov av, men också för att underlätta kommunikation och samspel på idrottslektionerna. Fortsatta regelbundna specialpedagogiska insatser behövs. Johan behöver extra färdighetsträning (språk-, läs- och skrivutveckling) och förståelse i ämnena så att Johan är förberedd inför de fortsatta lektionerna.

Eventuellt därefter om det är möjligt

Beslut om åtgärdsprogram för en elev som behöver särskilt stöd

Elevens namn: _____ Skolform, årskurs och klass: _____

Skolrektor: _____

Eleven har undersökts i samband med en åtgärdsprogramutredning: ☐ Ja ☐ Nej

Eleven utvärderas om behovet av särskilt stöd i samband med åtgärdsprogrammet: ☐ Ja ☐ Nej

Behovet av särskilt stöd i åtgärdsprogrammet gäller sig på 3 mån. 6-9 mån. 1 år eller mer

Behov av särskilt stöd
Beskriv vilket behov av särskilt stöd som eleven har i olika lärmiljöer inom verksamheten (denna del kan hämtas från den pedagogiska bedömningen i den aktuella utredningen).

Åtgärder
Beskriv vilka åtgärder som åtgärdsprogrammet innebär. Åtgärder är nödvändiga för att tillgodose elevens behov av särskilt stöd i olika lärmiljöer inom verksamheten.

Åtgärd: _____

Ansvarig för åtgärden, namn och befattning: _____

Datum då åtgärdsprogrammet kommer att utvärderas: _____

Datum då åtgärdsprogrammet har avslutats: _____ Namn och befattning på den som har beslutat om åtgärdsprogrammet: _____

Rektor/ansvarig undervisare: _____

Datum då eleven har fått ta del av beslutet: _____

Eleve exemplet Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

Åtgärdsprogram som redovisas behöver vara konkreta och utvärderingsbara. Här ska också anges i vilken omfattning åtgärdsprogrammet ska ske, samt namn och befattning på den som ansvarar för respektive åtgärd. För att åtgärdsprogrammet ska bli framgångsrikt är det betydelsefullt att både eleven och vårdnadshavaren är delaktiga när åtgärdsprogrammet utarbetas och utvärderas. Elevens åsikter och egna förslag till åtgärder är av stor vikt för att åtgärdsprogrammet ska ge goda resultat. Det är också viktigt att låta eleven och elevens vårdnadshavare få möjlighet att ta ställning i lugn och ro till skolans föreslagna åtgärder, innan skolan fattar det formella beslutet om åtgärdsprogrammet. Om skolan och hemmet har skilda uppfattningar om elevens behov av särskilt stöd och de åtgärder som skolan föreslår bör rektorn sträva efter att finna lösningar för att få till stånd ett fungerande samarbete.⁵⁸ Även om rektorns försök inte leder fram till en samsyn, har skolan möjlighet att utarbeta åtgärdsprogram med åtgärder som gäller särskilt stöd i undervisningen och i övriga lärmiljöer i skolan. Det är alltid skolan som ansvarar för att eleven ska få det särskilda stödet.

I vissa fall beslutas även om stöd i form av extra anpassningar i samband med att

58. Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

åtgärdsprogrammet utarbetas. Dessa anpassningar dokumenteras inte i åtgärdsprogrammet. De dokumenteras i stället kortfattat i den skriftliga individuella utvecklingsplanen i de skolformer och årskurser där dessa upprättas, se även sidan 28.

Den som utarbetar åtgärdsprogrammet är lämpligen den som informerar alla inblandade så snart åtgärdsprogrammet är beslutat. Datum ska skrivas in i åtgärdsprogrammet när elev och vårdnadshavare har fått ta del av beslutet. Från detta datum har vårdnadshavare och elev över 16 år möjlighet att överklaga beslutet till Skolväsendets överklagandenämnd inom tre veckor.⁵⁹

Exempel på åtgärder i åtgärdsprogram:

Elevernas övervakare eller ansvarande

Beslut om åtgärdsprogram för en elev som behöver särskilt stöd

Elevens namn: _____ Förens personnummer: _____

Skolform: _____ Skollösen, bostads och klass: _____

Elevens har medverkat i utarbetandet av åtgärdsprogrammet:

Ja ☐ Nej ☐

Elevens vårdnadshavare har medverkat i utarbetandet av åtgärdsprogrammet:

Ja ☐ Nej ☐

Beslutet om att utarbeta ett åtgärdsprogram grundar sig på 3 kap. 6-9 § i skollagen.

Beskriv av särskilt stöd

Beskriv vilka behov av särskilt stöd som eleven har i olika läroämnen inom verksamheten (beskriv det som hänsyn tas till pedagogiska behovet) (se skollagen 3 kap. 6-9 § i skollagen).

Åtgärder

Beskriv vilka åtgärder som skolans verksamhet är skyldig att vidta för att tillgodose elevens behov av särskilt stöd i olika läroämnen inom verksamheten.

Åtgärd: _____

Ansvarig för åtgärden, samt befattning: _____

Datum då åtgärdsprogrammet kommer att utvärderas: _____

Datum då åtgärdsprogrammet har bekräftats: _____ Namn och befattning på den som har bekräftat åtgärdsprogrammet: _____

Beskriv åtgärden utvärderas: _____

Datum då eleven har tagit del av beslutet: _____

Åtgärd:

A, Resurslärare till Johan under lektionerna i SO-ämnena. Läraren tydliggör när, var, hur och konkretiserar uppgifterna, med visuellt stöd samt hjälper Johan att fokusera och genomföra uppgifterna. Omfattning i tid: Fem lektioner per vecka inom elevens ordinarie undervisningstid. Start efter sportlovet.

B, Två ur personalgruppen turas om att finnas med under rasterna för att stötta kommunikationen mellan Johan och andra elever. Omfattning i tid: Samtliga raster. Start efter sportlovet.

C, Idrott i en mindre grupp för att minimera ljudintrycken och underlätta kommunikation och samspel. Omfattning i tid: Två lektioner i veckan, utanför ordinarie undervisningstid.

D, Regelbundna specialpedagogiska insatser i form av extra färdighetsträning och förståelse i ämnesområden inför kommande undervisning i ordinarie klass. Omfattning i tid: Två lektioner i veckan inom ordinarie undervisningstid när övriga klassen har idrott.

Ansvarig för åtgärden, samt befattning:

A, Ing-Marie Nilsson, biträdande rektor, ordnar detta organisatoriskt.

B, Ing-Marie Nilsson, biträdande rektor, gör en nyanställning. Tills denna rekrytering är klar ska två ur nuvarande personalgrupp gå in som stöd.

C, Ing-Marie Nilsson, biträdande rektor. Åtgärden utförs av Lisa Knutsson, idrottslärare.

D, Ing-Marie Nilsson, biträdande rektor. Åtgärden utförs av Kaj Eldh, speciallärare.

Eleve exemplet Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

59. 28 kap. 16 § skollagen.

Av den pedagogiska bedömningen i elevexemplet framgår det att vissa extra anpassningar behöver fortsätta. I det här fallet kommer det därför att finnas en dokumentation också över elevens behov av extra anpassningar och inte enbart över elevens behov av särskilt stöd. Rektorn i elevexemplet får därmed ett underlag som hon kan använda för att få en bild över skolans arbete med stödinsatser. Det är viktigt att varje rektor skapar rutiner för hur kvalitetsarbetet kring arbetet med extra anpassningar och särskilt stöd ska bedrivas på skolan.⁶⁰

Skolledningen i elevexemplet insåg, utifrån resultatet av den pedagogiska bedömningen, att skolan behövde åtgärda akustik och ljudvolym i flera av klassrummen och i matsalen. Därför bestämdes det att ljuddämpande möbeltassar skulle köpas in. Denna åtgärd räknas vare sig som extra anpassning eller särskilt stöd då den gynnar alla elever och personal.

Följa upp och utvärdera åtgärdsprogram

Den personal som har blivit utsedd som ansvarig för åtgärderna i åtgärdsprogrammet följer fortlöpande upp de beslutade åtgärderna. Beroende på vilka åtgärder det handlar om kommer arbetet med att följa upp åtgärdsprogrammet att se olika ut.

Det kan handla om att

- se till att det som bestämts i åtgärdsprogrammet verkligen genomförs, till exempel genom att följa upp om åtgärderna påbörjats eller om någon åtgärd återstår
- försäkra sig om att eleven verkligen förstår vad som förväntas av honom eller henne och att eleven förstår vad som är kvalitet i lärandet, se även sidan 14 och 15
- avgöra med vilken kvalitet i förhållande till kunskapskraven som eleven lär sig, med hjälp av bedömning av elevens resultat och arbetsprestation
- bedöma om arbetssättet och undervisningen är effektiv för elevens lärande.

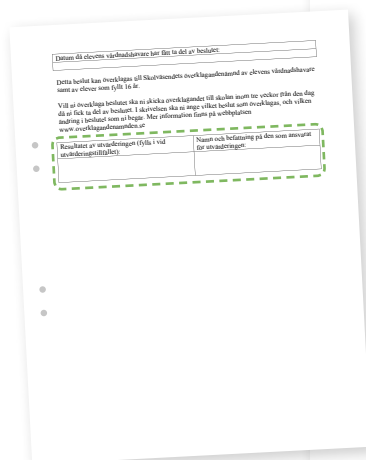
Vid utvärdering av åtgärdsprogram är det lämpligt att också i denna del av arbetet ge eleven och dess vårdnadshavare möjlighet att delta för att ta del av hur de uppfattar att åtgärderna fungerar eller om åtgärderna behöver förändras.

60. Skolverket 2014, *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

I samtalet kan följande frågor tas upp vid utvärderingstillfället:

- Har åtgärderna genomförts och hur har de fungerat?
- Hur utvecklas eleven i riktning mot kunskapsmålen i läroplanen och mot kunskapskraven?
- Behöver åtgärdsprogrammet revideras?

Exempel på utvärdering i åtgärdsprogram:

Resultatet av utvärderingen (fylls i vid utvärderingstillfället)

Samtliga åtgärder har genomförts även om åtgärderna A och B först gick att lösa vecka 12, det vill säga fyra veckor efter att åtgärdsprogrammet beslutades. Johan, hans vårdnadshavare och skolan uttrycker att åtgärderna fungerar väl. Johan känner själv att det går bättre att kunna jobba och lära sig saker i SO. Rasterna fungerar också bättre, där har konflikterna minskat.

Resursläraren i SO, Pablo och även "rast-resurspersonerna" Mattias och Jonny lyckas ofta ligga steget före så att inte Johan behöver känna att uppgifterna eller rasterna blir för svåra. Johan är nu mer positiv till idrotten (åtgärd C) och är med på lektionerna. Situationerna när Johan blir arg eller ledsen är färre. Det känns bra att Johan har blivit mer delaktig i lösningarna. Johan uttrycker att lärarna lyssnar mer på honom nu.

Johan tycker fortfarande att förberedelser inför kommande undervisningspass (åtgärd D) är kämpiga, men med en del motivationsstöd ifrån Kaj går det.

Ett nytt åtgärdsprogram ska upprättas där åtgärderna fortsätter.

Namn och befattning på den som ansvarat för utvärderingen:	Namn och befattning på den som ansvarat för utvärderingen:
Biträdande rektor Ing-Marie Nilsson	Kaj Eldh, speciallärare

Elevexemplet Johan Svensson är just bara ett exempel och kan överföras till alla verksamheter som detta stödmaterial vänder sig till.

Om det visar sig vid utvärderingen att eleven inte längre är i behov av särskilt stöd när det gäller vissa delar av det som står i rutan *Behov av särskilt stöd*, ska dessa delar inte tas med i ett nytt åtgärdsprogram. Visar det sig vid utvärderingen att eleven är i behov av särskilt stöd i fler situationer än tidigare, skrivs detta in i rutan.

När utvärderingen visar att eleven inte längre är i behov av särskilt stöd, avslutas åtgärdsprogrammet av rektorn eller den som har fått uppgiften på delegation av rektorn.

Det är viktigt att läraren och övrig skolpersonal förändrar insatserna om de inte ger önskat resultat. Hur går då skolan vidare om åtgärderna inte ger resultat eller räcker till trots att ytterligare åtgärder har prövats? Om utvärderingen visar att den förväntade utvecklingen uteblir kan skolan göra en förnyad utredning med pedagogisk bedömning för att få en fördjupad eller en mer aktuell förståelse för elevens skolsituation.

Reflektionsfrågor

1. Ge exempel på åtgärder som tydligt beskriver vad vi brukar göra för att stötta elever.
2. Hur följer vi upp och utvärderar att åtgärderna fungerar?
3. Hur kan vi se till att erfarenheterna kring vilka åtgärder som fungerar tas tillvara av alla berörda i verksamheten?

När frågan om annan skolform väcks

Specialskolan är en skolform som är anpassad för de elever som på grund av sin funktionsnedsättning eller andra särskilda skäl inte kan gå i grundskolan eller grundsärskolan.⁶¹ Eleverna som kan tas emot är döva eller hörselskadade, har en grav språkstörning, är dövblinda eller har en synnedsättning och ytterligare funktionsnedsättning. Specialpedagogiska skolmyndigheten fattar beslut om en elev kan tas emot i specialskolan.

Grundsärskolan och gymnasiesärskolan är skolformer som är anpassade för de elever som inte når grundskolans respektive gymnasieskolans kunskapskrav därför att de har en utvecklingsstörning.⁶² Om eleven trots det särskilda stödet inte bedöms kunna uppnå kunskapskraven och det finns indikationer på att det kan bero på en utvecklingsstörning är det viktigt att överväga om eleven i stället har rätt att byta skolform. Rektorn behöver då snarast informeras om detta. Därefter är det viktigt att följa skolans rutiner för hur information ska ges till vårdnadshavare om att det finns behov av att utreda om eleven tillhör grundskolans eller gymnasiesärskolans målgrupp.

Utredningen består av fyra olika bedömningar:

- pedagogisk
- psykologisk
- medicinsk
- social.

Mer information om vad som gäller utredningar i dessa fall finns i Skolverkets *Allmänna råd om mottagande i grundsärskolan och gymnasiesärskolan*.⁶³

61. 7 kap. 6 § skollagen.

62. 7 kap. 5 §, 18 kap. 4 § skollagen.

63. Skolverket 2013, *Allmänna råd om mottagande i grundsärskolan och gymnasiesärskolan*.

Referenser

LAGAR

Skollag (2010:800).

FÖRORDNINGAR

Skolförordning (2011:185).

Gymnasieförordning (2010:2039).

Förordning (SKOLFS 2010:37) om läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet (Lgr 11).

Förordning (SKOLFS 2010:250) om läroplan för specialskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall (Lspec 11).

Förordning (SKOLFS 2010:251) om läroplan för sameskolan samt för förskoleklassen och fritidshemmet i vissa fall (Lsam 11).

Förordning (SKOLFS 2010:255) om läroplan för grundsärskolan (Lgrsär 11).

Förordning (SKOLFS 2010:2011:144) om läroplan för gymnasieskolan (Lgy 11).

Förordning (SKOLFS 2013:148) om läroplan för gymnasiesärskolan (Lgysär 13).

FÖRARBETEN

Tid för undervisning – Lärares arbete med stöd, särskilt stöd och åtgärdsprogram, prop. 2013/14:160.

SKOLVERKET'S ALLMÄNNA RÅD

Skolverket (2014). *Allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram*.

Skolverket (2013). *Allmänna råd om mottagande i grundsärskolan och gymnasiesärskolan*.

Skolverket (2012). *Allmänna råd om systematiskt kvalitetsarbete – för skolväsendet*.

Skolverket (2012). *Allmänna råd om arbete med att främja närvaro och att uppmärksamma, utreda och åtgärda frånvaro*.

Skolverket (2013). *Allmänna råd om utvecklingssamtalet och den skriftliga individuella utvecklingsplanen.*

ANDRA PUBLIKATIONER FRÅN SKOLVERKET

Skolverket (2014). Rapport 405. *Särskilda undervisningsgrupper. En studie om organisering och användning av särskilda undervisningsgrupper i grundskolan.*

Skolverket (2012). *Juridisk vägledning. Mer om... Tydligare krav på elevhälsan.*

Skolverket (2014). *Bedömningsaspekter.*

Skolverket (2010). *Skolfrånvaro och vägen tillbaka – Långvarig ogiltig frånvaro i grundskolan.*

Skolverket (Reviderad 2011). *Särskilt stöd i grundskolan. En sammanställning av senare års forskning och utvärdering.*

Skolverket (2008). *Studieavbrott och särskilda stödinsatser i gymnasieskolan.*

Skolverket (2013). *Den skriftliga individuella utvecklingsplanen.*

Skolverket (2013). *Elevhälsans uppdrag – främja, förebygga och stödja elevens utveckling mot målen.*

Skolverket (2014). *Övergångar inom och mellan skolor och skolformer.*

PUBLIKATIONER OCH KÄLLOR FRÅN SOCIALSTYRELSEN I SAMARBETE MED SKOLVERKET, SAMT FRÅN SPECIALPEDAGOSISKA SKOLMYNDIGHETEN

Socialstyrelsen och Skolverket (2014). *Vägledning för elevhälsan.*

Specialpedagogiska skolmyndigheten. (2014). *Handledning till Värderingsverktyg för tillgänglig utbildning.*

www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Tillganglighet

www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Funktionsnedsattningar

www.spsm.se/sv/Stod-i-skolan/Laromedel1/

ÖVRIGA PUBLIKATIONER

Nilholm, C. (2012). *Barn och elever i svårigheter – en pedagogisk utmaning.* Studentlitteratur: Lund.

Bilaga 1

BLANKETTEXEMPEL: OMDÖMEN FÖR RESPEKTIVE SKOLFORM SAMT FÖR DEN FRAMÅTSYFTANDE PLANERINGEN

På Skolverkets webbplats, i anslutning till Skolverkets allmänna råd för utvecklingssamtalen och den skriftliga individuella utvecklingsplanen finns blanketter för följande skolformer och årskurser:

- Grundskolan årskurs 1–3
- Grundskolan årskurs 4–5
- Grundskolan årskurs 1–6
- Sameskolan årskurs 1–3
- Sameskolan årskurs 4–5
- Specialskolan årskurs 1–4
- Specialskolan årskurs 5–7
- Träningsskolan

Bilaga 2

BLANKETTEXEMPEL: UTREDNING OCH PEDAGOGISK BEDÖMNING SAMT FÖR ÅTGÄRDSPROGRAM

På Skolverkets webbplats, i anslutning till Skolverkets allmänna råd för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram finns följande blanketter:

- Utredning av en elevs behov av särskilt stöd
- Beslut om att inte utarbeta ett åtgärdsprogram
- Beslut om åtgärdsprogram för en elev som behöver särskilt stöd
- Beslut om att avsluta åtgärdsprogram

En central uppgift för skolan är att ge alla barn och elever möjlighet att utvecklas så långt som möjligt. Barn och elever behöver ledning, stimulans och ibland olika former av stöd för att lyckas i sitt lärande och sin personliga utveckling. Det här stödmaterialet beskriver hur lärare, övrig skolpersonal och rektorer kan arbeta för att främja en god lärmiljö och för att förebygga svårigheter.

Det är tänkt att komplettera de allmänna råden för arbete med extra anpassningar, särskilt stöd och åtgärdsprogram. Materialet vänder sig förskoleklass, fritidshem, grundskolan, grundsärskolan, sameskolan och specialskolan samt gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Stödmaterialet kan tjäna som underlag i kollegiala diskussioner om olika stödinsatser. I materialet finns exempel med tillhörande reflektions- och diskussionsfrågor.